

ՀՀ ԳԱՄ ՏԱՐԵԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ Ը

Քննարկելով ՀՀ ԳԱՄ 2019թ. գիտական և գիտակազմակերպական գործունեության արդյունքները, ՀՀ ԳԱՄ տարեկան ընդհանուր ժողովը արձանագրում է, որ ՀՀ ԳԱՄ Նախագահությունում, բաժանմունքներում և գիտական կազմակերպություններում իրականացվել է ինչպես հիմնարար և կիրառական բնույթի գիտական նոր կարևորագույն արդյունքների ստացմանը, այնպես էլ ենթակառուցվածքների պահպանմանը նպատակաուղղված գործունեություն:

2019թ. ԳԱՄ համակարգի գիտահետազոտական կազմակերպությունները կատարել են գիտական աշխատանքներ 6 նպատակային, 45 բազային և 139 թեմատիկ ծրագրերով: Ստացված արդյունքներով հրապարակվել են 169 մենագրություն և ժողովածու (14-ն արտասահմանում), 26 ուսումնական ձեռնարկ և դասագիրք (1-ն արտասահմանում), 2240 հոդված (953-ն արտասահմանում), 637 թեզ (243-ն արտասահմանում):

ԳԱՄ աջակցել է համակարգի գիտական կազմակերպություններին նոր սարքեր և սարքավորումներ ձեռքբերելու հարցում:

Ավանդական կերպով առանձնակի ուշադրություն է դարձվել ակադեմիայի և բուհական համակարգի համագործակցության արդյունավետության բարձրացման հարցերին, քննարկվել են համատեղ

գործող ամբիոնների աշխատանքի արդյունավետության բարձրացման, ակադեմիայի գիտական կազմակերպությունների և բուհերի համապատասխան ֆակուլտետների միջև համագործակցության ծրագրերի հեռանկարները: Ներկայումս ակադեմիայի մոտավորապես 400 գիտնականներ համատեղության կարգով դասախոսում են բուհերում:

Հաշվետու տարում Նախագահությունը բազմիցս անդրադարձել է միջազգային գիտական կապերի ամրապնդման հարցին, հատկապես՝ Եվրոպական միության «Հորիզոն-2020» ծրագրի աշխատանքներին ակտիվ մասնակցությանը և միջազգային համահայկական գիտական ցանցերի ստեղծման և զարգացման խնդրին՝ օգտագործելով արտասահմանում աշխատող առավել հայտնի հայ գիտնականների ներուժը:

Ընդհանուր ժողովը նշում է, որ զգալի կերպով աճել է համակարգի գիտնականների մասնակցությունը համապետության ռազմաարդյունաբերությանը վերաբերող գիտական ծրագրերին:

Նախագահության որոշմամբ ուսումնասիրվել է ՀՀ ԳԱՄ համակարգի գիտական կազմակերպությունների գործունեության արդյունավետության գնահատման գործընթացի զարգացման խնդիրը:

Քննարկվել են ինստիտուտների 2019թ. բազային, թեմատիկ, նպատակային ծրագրերով, միջազ-

գային դրամաշնորհներով և պայմանագրերով ֆինանսավորման հարցերը: Մշտապես ուշադրության կենտրոնում է գտնվել երիտասարդ գիտնականների գիտական զեկուցումների, նրանց գործունեության կազմակերպումը և նրանց մասնակցության ապահովումը միջազգային գիտաժողովների աշխատանքներին:

Քննարկվել է ինստիտուտների ներքին կառուցվածքի օպտիմալացման, գործող որոշ գիտական լաբորատորիաների և խմբերի լուծարման, միավորման, խոշորացման և նորերի ստեղծման հարցը:

Ընդգծված ուշադրություն է դարձվել ինստիտուտների միջև հնարավոր միջգիտակարգային հետազոտություններ իրականացնելու հարցին:

Գիտական կազմակերպություններում անց են կացվել տարեկան հաշվետու ժողովներ, քննարկվել և հաստատվել են 2019թ. գիտական և գիտակազմակերպական գործունեության մասին հաշվետվությունները:

Նախագահությունը անդրադարձել է ՀՀ կառավարությունից և վերադաս մարմիններից ստացված բոլոր փաստաթղթերին, ներկայացրել է իր առաջարկություններն ու դիտողությունները: Հատուկ ուշադրությամբ և մանրամասն

➤2

ՀՀ ԳԱՄ մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտն օրական կարտադրի շուրջ 1000 թեստ կորոնավիրուսի ախտորոշման համար

Սոս օրերս ՀՀ ԳԱՄ մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտն իր արտադրած կորոնավիրուսի ախտորոշման թեստերը կուղարկի փորձարկման ՀՀ առողջապահության նախարարություն: Այս մասին ինստիտուտի տնօրեն Արսեն Առաքելյանը հայտնեց ՀՀ ԳԱՄ Նախագահ, ակադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրոսյանին և ՀՀ ԳԱՄ բնական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար Ռուբեն Հա-

րությունյանին նրանց՝ ինստիտուտ կատարած այցի ժամանակ: ՀՀ ԳԱՄ ղեկավարությունը ծանոթացավ թեստերի արտադրության լաբորատոր աշխատանքներին, քննարկեցին աշխատանքների ընթացքը և զարգացումները:

«Մենք ստացել ենք բոլոր անհրաժեշտ նյութերը 100.000 թեստի պատրաստման համար, հիմա փորձարկումներ ենք իրականացնում: Աշխատում

ենք ՀՀ առողջապահության նախարարության և հիվանդությունների վերահսկման, կանխարգելման ազգային կենտրոնի հետ: Վերցնում ենք իրենց կողմից թեստ արված մուլտիպլեքս կրկնում ենք՝ մեր թեստերի ճշտությունը համեմատելու համար: Այս շաբաթվա ընթացքում կան մյուս շաբաթվա սկզբին թեստերն արդեն կտրվեն նախարարությանը փորձարկման», - ասաց ինստիտուտի տնօրեն Արսեն Առաքելյանը: Նա վստահեցրեց, որ թեստերը զգայուն են և կարող են հայտնաբերել նաև վիրուսի համեմատաբար

ցածր տիտրի (վիրուսի կոնցենտրացիայի) դեպքում: Ըստ Արսեն Առաքելյանի՝ փորձարկման շրջանից հետո նախատեսվում են օրական արտադրել շուրջ 1000-2000 թեստ:

ՀՀ ԳԱՄ Նախագահ Ռադիկ Մարտիրոսյանը բարձր գնահատեց կատարվող աշխատանքները և ասաց, որ գիտությունների ազգային ակադեմիան պատրաստ է աջակցել բոլոր հարցերում:

Ի դեպ, թեստերն արդեն փորձարկման փուլում են:

ՀՀ ԳԱՄ տեղեկատվական-վերլուծական ծառայություն

ՀՀ ԳԱՄ ՏԱՐԵԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

➤1 քննարկվել են բարձրագույն կրթությանը, գիտությանը, երկրի պաշտպանությանը, առաջավոր տեխնոլոգիաներին, գիտության ֆինանսավորմանը առնչվող օրենսդրական և իրավական ակտերի նախագծերն ու ներկայացվել են արմատական դիտողություններ և առաջարկություններ:

Արձանագրելով հաշվետու ժամանակաշրջանում համակարգում տեղ գտած դրական տեղաշարժերը և ձեռքբերումները՝ ընդհանուր ժողովը միաժամանակ նշում է մի շարք կարևոր խնդիրներ, որոնց լուծումը կնպաստի աշխատանքների արդյունավետության բարձրացմանը:

Ընդհանուր ժողովը կարևորում է կառավարման մարմինների հետ Ակադեմիայի ղեկավարության պարբերական հանդիպումների անհրաժեշտությունը՝ երկարաժամկետ լուծումներ պահանջող գիտական խնդիրների վերաբերյալ:

Ընդհանուր ժողովը առաջարկում է ՀՀ ԳԱՄ նախագահությանը մշտական ուշադրություն կենտրոնում պահել հետևյալ հարցերը.

1. Գիտության ոլորտում ներկայումս կատարվող և նախատեսվող բոլոր բարեփոխումների ընթացքում պահպանել ՀՀ ԳԱՄ բարձր կարգավիճակը՝ որպես հանրապետության խոշորագույն գիտական կենտրոնի, որի հիմնական առաքելությունն է զարգացնել հիմնարար գիտությունները և դրանց հիման վրա՝ կիրառական գիտությունները:

2. Հիմք ընդունելով համակարգում գործող գիտական կազմակերպությունների կարծիքը, որը նրանք փակ գաղտնի քվեարկությամբ ընդունել են իրենց գիտական կոլեկտիվների ընդհանուր ժողովներում և հաշվի առնելով պատմականորեն իրեն արդարացրած, ակադեմիկների համար հատուկ կառուցվածքային առավելությունները, պահպանել և զարգացնել այն՝ օգտագործելով նաև աշխարհի նմանատիպ կազմակերպությունների ժամանակակից դրական փորձը:

3. Շարունակել զարգացնել գիտական կազմակերպությունների հետագա օպտիմալացման գործընթացը՝ հիմք ընդունելով կազմակերպությունների գործունեության արդյունավետության չափորոշիչները:

4. Պահպանել գիտական աստիճանաշնորհման երկաստիճան համակարգը:

5. Հատուկ ուշադրություն դարձնել երիտասարդ կադրերի պատրաստմանը և նրանցով ինս-

տիտուտների համալրմանը.

6. Խորացնել ՀՀ բուհերի հետ ակադեմիական գիտական կազմակերպությունների համագործակցությունը:

7. Խրախուսել գիտական կազմակերպությունների կողմից ՀՀ տնտեսության զարգացմանը, պետության պաշտպանական համակարգի և անվտանգության բարձրացմանն ուղղված ծրագրերի մշակումը՝ ՀՀ կառավարության քննարկմանը ներկայացնելու նպատակով: ՀՀ Պաշտպանության և Բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարարությունների հետ քննարկել համատեղ հետազոտական և տեխնոլոգիական կենտրոն ստեղծելու հարցը:

8. Պահպանել ՀՀ ԳԱՄ գիտական կազմակերպություններում հայցորդի, ասպիրանտի և դոկտորանտի պատրաստման իրավունքը:

9. Ցուցաբերել հնարավոր աջակցություն ՀՀ ԳԱՄ ԻԱՊԻ-ում Հանրապետության համար կարևոր սուպերհամակարգչային կենտրոնի ստեղծմանը:

10. Կազմակերպել հայկական համապարփակ ազգային մոր հանրագիտարանի հրատարակումը:

11. Արշավախմբերի աշխատանքների արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով այդ աշխատանքների համար նախատեսել որոշակի հավելյալ ֆինանսավորում:

12. Գիտական կապերի ընդլայնման և զարգացման խնդիրներում ակտիվ օգտագործել սփյուռքի գիտնականների, հատկապես ՀՀ ԳԱՄ արտասահմանյան անդամների ներուժը:

13. Կարևորելով մշակութային և մարդկային կապիտալի ձևավորման գործում հասարակական գիտությունների դերը, ընդգծված ուշադրություն դարձնել բնագավառի հետազոտությունների թեմատիկայի ու մեթոդաբանության արդիականացմանը՝ համազգային գիտամշակութային զարգացման, օտար հարձակումներից Հայոց պատմության ու մշակույթի պաշտպանությանը նպաստելու նպատակով:

14. Շարունակել և ավելի ակտիվացնել աջակցությունը ԼՂՀ ԿԳՄՆ «Արցախի գիտական կենտրոնին»:

Ընդհանուր ժողովը որոշում է

1. Հավանություն տալ ՀՀ ԳԱՄ 2019թ. գիտական և գիտակազմակերպական գործունեությանը:

2. Հանձնարարում է ՀՀ ԳԱՄ նախագահությանը դիմել ՀՀ կառավարությանը հետևյալ հարցերով՝

■ Հաշվի առնելով, որ ՀՀ ԳԱՄ անդամների վերջին ընտրությունները տեղի են ունեցել 2014թ. և հիմք ընդունելով «ՀՀ Գիտությունների ակադեմիայի մասին» ՀՀ օրենքի 14-րդ հոդվածի 4-րդ կետի պահանջները, դիմել ՀՀ կառավարությանը 2020թ. ՀՀ ԳԱՄ անդամների ընտրությունների անցկացման համար.

■ գիտության զարգացումը և մորամուծական գործունեությունը խթանելու նպատակով ձեռնարկել միջոցառումներ գիտաշխատողի աշխատավարձը հասցնելու առնվազն հանրապետությունում միջին աշխատավարձի կրկնապատիկին.

■ գիտաշխատողների գիտական աստիճանի համար տրվող հավելավճարները հարկերից ազատել և ավելացնել կենսաթոշակներին.

■ ՀՀ ԳԱՄ կազմակերպությունների պետական սեփականություն հանդիսացող անշարժ գույքի պահպանման, վերանորոգման և անվտանգ շահագործման համար հատկացնել հավելյալ բյուջետային ֆինանսավորում.

■ առաջարկել ՀՀ ԳԱՄ կազմում գործող գիտական կազմակերպությունների արտաբյուջետային ֆինանսական միջոցներով ապրանքների ձեռքբերումների գործընթացը ազատել գնումների մասին օրենքի պահանջներից.

■ վերացնել 70 տարեկանից բարձր տարիք ունեցող գիտնականին թեմայի ղեկավար լինելու արգելքը.

■ առաջարկել ՀՀ Շրջակա միջավայրի նախարարությանը մշակել միջոցառումների ծրագիր՝ ուղղված Սևանա լճի մակարդակը բարձրացնելուն, ջրառ չկատարելուն, ջրամբարից և ջրատարներից կորուստները կրճատելուն, ինչպես նաև ձեռնարկել անհրաժեշտ միջոցներ կրճատելու կենսածին տարրերի հոսքը լիճ, խստացնելու կենսառեսուրսների պաշտպանությունը և անցնելու կառավարելի ձկնորսության համակարգին:

Ռ. Ս. Մարտիրոսյան

ՀՀ ԳԱՄ նախագահ, ակադեմիկոս

Հ.Հ.Մաթևոսյան

ակադեմիկոս-քարտուղար,

թղթակից-անդամ

Շայ գիտնականների ստեղծած «Բիօքսիլ 2»-ը կորոնավիրուսի դեմ պայքարում արդյունավետ միջոց

ՀՀ ԳԱՄ Ա. Բ. Նալբանդյանի անվան քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտում հիմնարար գիտելիքների հիման վրա ստեղծվել է մոր սերնդի նյութ՝ «Բիօքսիլ 2», որը կարող է հաջողությամբ օգտագործվել COVID-19-ի դեմ պայքարում տարածքների, մակերևույթների, իրերի ախտահանման համար:

«Բիօքսիլ 2»-ը կոմպոզիտային, արդյունավետ, քլոր չպարունակող, ակտիվ թթվածնի հիման վրա ստեղծված ախտահանող-վազող նյութ է: «Մաքուր ջրածնի պերօքսիդի 0,5 տոկոս կոնցենտրացիան վերացնում է կորոնավիրուսը: Մեր ստեղծած «Բիօքսիլ 2»-ում ջրածնի պերօքսիդի պարունակությունը 5 անգամ ավելի է՝ 2 տոկոս է: Այնտեղ կան նաև ջրածնի պերօքսիդի ակտիվարարներ, որով ջրածնի պերօքսիդի ազդեցությունն ավելացնում են տասնյակ անգամներ: «Բիօքսիլ 2»-ն ակտիվ է մանրէների շատ տեսակների համար: Բացի այդ, այն չի գունավորում շրջապատը, բնապահպանական տեսակետից անվ-

տանգ է և ոչ տոքսիկ, չի ազդում մարդու առողջության վրա, չի քայքայում իրերը, չունի հոտ», - վստահեցրեց ՀՀ ԳԱՄ քիմիայի և երկրի մասին գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար, «Բիօքսիլ 2»-ի ստեղծման և արտադրության աշխատանքների ղեկավար, ՀՀ ԳԱՄ ակադեմիկոս Լևոն Թավադյանը:

«Բիօքսիլ 2»-ն անցել է փորձարկումներ ՀՀ առողջապահության նախարարության «Ախտահանման կենտրոն» ՓԲԸ-ում և «Տուբերկուլոզի դեմ պայքարի ազգային կենտրոն» ՊՈԱԿ-ում, ինչպես նաև տարբեր տեսակի սնունդ արտադրող ձեռնարկություններում: Բոլոր փորձարկումների արդյունքում հաստատվել է «Բիօքսիլ 2»-ի բարձր արդյունավետությունը, ՀՀ «Ստանդարտների ազգային ինստիտուտում» հաստատվել են տեխնիկական պայմանները:

«Բիօքսիլ 2»-ի արտադրությունը կազմակերպվում է քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտի տարածքում հիմնված արտադրամասում, որի հզորությունն օրական 2 տոննա է: Ներկայումս «Բիօքսիլ 2»-ի արտադրության հիմնական պատվիրատուն ՀՀ ԳԱՄ նախագահությունն է, որը ձեռք է բերել այս ախտահանիչ նյութը ՀՀ ԳԱՄ համակարգի կառույցների ախտահանման համար: ՀՀ ԳԱՄ նախագահության շենքը և ՀՀ ԳԱՄ բոլոր գիտահետազոտական կազմակերպությունները շաբաթը երկու անգամ ախտահանվում են «Բիօքսիլ 2» ախտահանող-վազող նյութով: Որպես նվիրատվություն 1 տոննա «Բիօքսիլ 2» քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտը տրամադրել է ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարարությանը՝ նպատակային օգտագործման համար:

ՀՀ ԳԱՄ տեղեկատվական-վերլուծական ծառայություն

ԱԿԱՆԱՎՈՐ ԳԻՏՆԱԿԱՆԸ ԵՎ ...

➤3 նաև, Գորգանանի, Իրանի, Կրաստանի, Ռուսաստանի և արտասահմանյան այլ երկրներից: Մեծ է նրա դերն արաբագետների մի քանի սերունդների պատրաստման գործում: Ն. Յովհաննիսյանի աշակերտներից շատերն այսօր իրենց աշխատանքն են շարունակում նաև ՀՀ պետական մարմիններում՝ մասնավորապես Արտաքին գործերի նախարարությունում և այլ դիվանագիտական հաստատություններում: Նրանց գիտելիքներն ու փորձը մեծապես օգտագործվում է պետական տարբեր մարմիններում:

Զգալի է Նիկոլայ Յովհաննիսյանի ներդրումը նաև հասարակական ոլորտում: Նա զբաղեցրել է խորհրդարարական բարեկամության և մշակութային կապերի ասոցիացիայի փոխնախագահի պաշտոնը, եղել է Ասիայի և Աֆրիկայի համերաշխության խորհրդային կոմիտեի և նրա վարչության անդամ, Հայ-արաբական բարեկամության ընկերության նախագահ, «ԽՍՀՄ-Իրաք» բարեկամության ընկերության փոխնախագահ, «ԽՍՀՄ-Լիբանան», «ԽՍՀՄ-ԵժՂԴ» բարեկամության ընկերությունների վարչությունների անդամ և այլն: 1975 թ. Լիբանանում բռնկված երկրորդ քաղաքացիական պատերազմի տարիներին, երբ լիբանանահայ համայնքը կանգնած էր լուրջ մարտահրավերների առջև, պրոֆ. Յովհաննիսյանը խորհրդային Հայաստանից Լիբանան մեկնած պատվիրակության կազմում ակտիվ դերակատարում է ունեցել համայնքին ցուցաբերած աջակցության կազմակերպման և դրա գոյության համար բարենպաստ քաղաքական մթնոլորտի ձևավորման գործում: Այս կապակցությամբ կարելի է նշել ԳԿԿ կենտրոնի առաջին քարտուղար (1974-1988 թթ.) Կարեն Դեմիրճյանի անտիպ գրառումներում Ն. Յովհաննիսյանին նվիրված հատվածը: Կարեն Դեմիրճյանը նշում է. «Ն. Յովհաննիսյանին մենք գործուղեցինք Լիբանան (այդ պատրվակի տակ նա պետք է այցելեր նաև Մերձավոր Արևելքի այլ երկրներ) ավելի լայն շրջանակների խնդիրներ լուծելու համար (օգտագործելով նրա լայն կապերն այդ ռեգիոնի շատ հասարակական գործիչների հետ): Այնպես, որ նա պատվիրակության կազմում ընդգրկված էր հատուկ նպատակների համար: Եվ ի պատիվ իրեն պետք է ասել, որ նա հենց հատուկ առաջադրանքները կատարեց բավական հաջող: Մեզ, Հայաստանի ղեկավարությանը, շատ էր հետաքրքրում նաև Խոնեյնիի վերաբերմունքը հայերի

նկատմամբ: Ն. Յովհաննիսյանն, իրոք, լուրջ աշխատանք տանելով Իրանի տարբեր շրջանակների (հասարակական գործիչների) հետ, մեզ հաղորդեց, որ այսօրվա Խոնեյնի կվարի հայանպաստ քաղաքականություն: Ն. Յովհաննիսյանը մեր իսկ առաջադրանքով շրջափել է նաև զազի մատակարարման հարցը և ստացել դրական պատասխան՝ 1979 թ. Հայաստան գաղ մղելու մասին»:

Կառավարական պաշտոնական պատվիրակությունների կազմում պրոֆ. Ն. Յովհաննիսյանն այցելել է Լիբանան, Սիրիա, Իրաք, Հորդանան, Լիբիա, Հնդկաստան, Չինաստան և այլ երկրներ, մասնակցել Իրաքի նախագահ Ահմադ Հասան Ալ-Բաքրի, Սիրիայի նախագահ Հաֆիզ Ասադի, Լիբանանի նախագահ Սուլեյման Ֆրանժիեի և վարչապետ Ռաշիդ Սուլի, Պաղեստինի ազատագրության կազմակերպության ղեկավար Յասիր Արաֆաթի, Իրանի Իսլամական Հանրապետության պաշտպանության նախարար և Հեղափոխական խորհրդի նախագահ, ալաքլլահ Խոնեյնիի հատուկ ներկայացուցիչ Մուստաֆա Չամրանի և այլ երկրների բարձրաստիճան պետական այրերի հետ բանակցություններին:

Պրոֆ. Յովհաննիսյանն արտասահմանյան մի շարք ակադեմիաների և գիտական ընկերությունների անդամ է, այդ թվում՝ Փարիզի «Արարատ» միջազգային ակադեմիայի, Նյու-Յորքի գիտությունների ակադեմիայի, Գերմանիայի բնության և հասարակության մասին գիտությունների միջազգային ակադեմիայի, Մոսկվայի ազգային անվտանգության հիմնախնդիրների գիտությունների միջազգային ակադեմիայի, Աշխարհի ժողովուրդների հոգևոր միասնության միջազգային ակադեմիայի (Մոսկվա), Սիրիայի արաբական գիտության պատմության ընկերության, ԱՄՆ-ի ազգային աշխարհագրական ընկերության, Ցեղասպանագիտության միջազգային ասոցիացիայի և այլն: 1989 թ. Բրիտանական ակադեմիայի իրավերով նա գիտական ուսումնասիրություններ է իրականացրել Լոնդոնի, Օքսֆորդի և Էդինբուրգի համալսարաններում, Ֆուլբրայթի դրամաշնորհային ծրագրի շրջանակներում՝ 1993-1994 թթ. գիտահետազոտական աշխատանքներ է կատարել ԱՄՆ-ի Տորոնտոյի համալսարանում, իսկ 1995 թ.՝ Մերիլենդի համալսարանում, ապա նաև Սիրիայի, Լիբանանի, Եգիպտոսի և Իրաքի գիտական հաստատություններում:

Պրոֆեսոր Ն. Յովհաննիսյանը պարգևատրվել է Մով-

սես Խորենացու, ՀՀ Պաշտպանության նախարարության «Սպարապետ Վազգեն Սարգսյան» և «Հայկական զինված ուժեր. 1992-2012», «Բարեկամության բնագավառում ներդրման համար» (Մոսկվա) մեդալներով, ՀՀ Կառավարության «Հայոց Մեծ Եղեռն» ոսկեզօծ մեդալով, Ֆրիտյոֆ Նանսեն հուշամեդալով, ԼՂՀ «Ղարաբաղյան Շարժում» մեդալով, ՀՀ ԳԱԱ Գովեստագրով, ՀՀ Ազգային ժողովի նախագահի Պատվոգրով, «Հայաստան-Եգիպտոս. Դիվանագիտական հարաբերություններ. 15 տարի. Բարեկամություն և Համագործակցություն» մեդալով: 2015 թ. Արևելագիտության ինստիտուտը Ն. Յովհաննիսյանին շնորհեց շնորհակալագիր՝ ընդգծելով վերջինիս ներդրումը համայն աշխարհում հայրենական արևելագիտության մասնագիտական համբավի տարածման գործում: 2015 թ. հոկտեմբերի 28-ին ծննդյան 85-ամյակի կապակցությամբ և ԼՂՀ մատուցած ծառայությունների համար Նիկոլայ Յովհաննիսյանը պարգևատրվեց «Երախտագիտություն» մեդալով: 2016 թ. հունվարի 23-ին «Հայրենիքին մատուցած ծառայությունների համար» պրոֆ. Նիկոլայ Յովհաննիսյանը պարգևատրվեց նաև 2-րդ աստիճանի մեդալով:

Քեմբրիջի (Անգլիա) Միջազգային կենսագրական կենտրոնը հայ մեծանուն գիտնականին 2004 թ. հռչակել է «Աշխարհի առաջատար գիտնական», 2005-ին՝ ճանաչել «XXI դարի ակադմիկոս գիտնական», իսկ 2009 թ.՝ ներառել «100 բարձրակարգ գիտնականների» ցանկում: Շնորհավորում ենք պրոֆ. Նիկոլայ Յովհաննիսյանին ծննդյան 90-ամյակի կապակցությամբ, ցանկանում քաջառողջություն և գիտական նորանոր ձեռքբերումներ, որոնք կհարստացնեն ու կհամալրեն հայրենական արևելագիտության նվաճումները:

Ռադիկ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս

Յուրի ՍՈՒՎԱՐՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական

գիտությունների

բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար,

ակադեմիկոս

Ռուբեն ՍԱՖՐԱՍՏՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտի

տնօրեն, ակադեմիկոս

ԱՐԱԲԵՐԵՆ
ՎԱՎԵՐԱԳՐԱԿԱՆ
ՖԻԼՄ՝ «ՍԿԶԲՈՒՄ
ԸԱՅԱՍՏԱՆՆ ԷՐ»

բերդ, Սարդարապատ, Սևանա լիճ, Նորադուս, Տաթևի վանք, և այլն: Բացի պատմական վայրերը լուսանկարելուց, նա հարցազրույցներ է ունեցել ինչպես հայերի, այնպես էլ Հայաստանում ապրող փոքրամասնությունների (հրեաների, եզդիների, իրանցիների և այլն) ներկայացուցիչների հետ և արձանագրել, որ բոլորն էլ համերաշխ մթնոլորտում և հավասարի իրավունքով են ապրում Հայաստանում: Էսսանի ֆիլմը բաղկացած է երեք մասից՝ «Խաչքար ստեղծողները», «Կրակի և վարդերի որդիներ» և «Վերադարձ և վերածնունդ» խորագրերով:

Ֆիլմի վերջում նա խոստովանում է. «Ես թողեցի Հայաստանը ու հեռացա, բայց Հայաստանը ինձ չթողեց և այնժամ ավելի լավ հասկացա իմ ընկեր Լևոնին, որն իր մահվանից քիչ առաջ ինձ նվիրել էր հայկական այս խաչքարը: Ես հասկացա, թե ինչու էր նա այդքան հպարտությամբ և ոգևորությամբ պատմում Հայաստանի մասին»:

Ֆիլմի արաբերեն տարբերակին կարելի է ծանոթանալ այցելելով «<https://www.youtube.com/watch?v=7FCQayRav7E&t=27s>» կայքը:

3. Ծ.

Էսսան Նազին Եգիպտացի ֆոտոլրագրող է, որ մի քանի տարի առաջ Հայաստան այցելելով՝ նկարահանումներ էր կատարել և հարցազրույցներ ունեցել: Էսսանը իր ծանոթ Եգիպտահայ լուսանկարչից՝ Լևոնից էր լսել Հայաստանի և հայ մշակույթի մասին: Նրանից ստացած նվերը՝ խաչքարի մանրաքանդակը, իր առաջ բացել էր Հայաստանը բացահայտելու դարպասները:

«Միրոր-Սփեքթեր» շաբաթաթերթի մայիսի 23-ի համարում Եգիպտացի լրագրող Մայդա Նադարը տեղեկացնում է, որ նախքան համաճարակի սահմանափակումների կիրառումը Եգիպտոսում, շատ կարելի էր միջոցառում է տեղի ունեցել Կահիրեում, որի ընթացքում հայ համայնքի ներկայացուցիչների և Հայաստանով հետաքրքրված Եգիպտացիների մասնակցությամբ ցուցադրվել է Էսսան Նազինի 130 րոպե տևողությամբ «Սկզբում Հայաստանն էր» արաբերեն լեզվով փաստագրական ֆիլմը:

Էսսանը Հայաստանում այցելել է բազմաթիվ տեսարժան վայրեր, Հանրապետության հրապարակից սկսած մինչև Մայր Հայաստանի արձանը, Ծիծեռնակա-

ԼԵՈՆ ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿԻ ՄԱՍԻՆ

(Ծննդյան 200-ամյակի առթիվ)

Լրացավ XIX դ. երկրորդ կեսի հայ հասարակական-քաղաքական, գրական-իմաստասիրական, հոգևոր ականավոր գործիչ, Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Մկրտիչ Խրիմյանի (Մկրտիչ Ա Վանեցի (1820, Վան-1907, Վաղարշապատ)) կամ Ամենայն Հայոց Հայրիկի ծննդյան 200-ամյակը: Նրա կյանքի ու ծավալած գործունեության մասին գրվել են գրքեր, հոդվածներ, հրապարակվել նամակներ: Սակայն արխիվներում և մամուլի էջերում դեռևս սփռված կան բազում նյութեր, որոնք գիտական շրջանառության մեջ չեն դրվել և հասու չեն ընթերցող հանրությանը:

Գրող, գրականագետ, հրապարակախոս, հայոց պատմության մեծ երախտավոր Առաքել Բաբախանյանը՝ Լեոն (1860, Շուշի-1932, Երևան), բացի իր մեծարժեք պատմագիտական ուսումնասիրություններից («Հայկական տպագրություն», «Ստեփանոս Նազարյան», «Հովսեփ կաթողիկոս Արղության», «Գրիգոր Արծրունի», «Ս. Մեսրոպ», «Պատմություն Երևանի հայոց թեմական դպրոցի», «Հայոց հարցի վավերագրերը», «Գլադստոն», «Պատմություն Ղարաբաղի հայոց թեմական հոգևոր դպրոցի», «Հայոց պատմություն» եռահատորը և այլն), ժամանակի մամուլի էջերում հրապարակել է հարյուրավոր հոդվածներ, հայ երախտավորների մասին հիշատակի խոսքեր, հուշեր, որոնք այսօր էլ չեն կորցրել իրենց գիտական ու ծանաչողական արժեքը: Թվարկենք այդ նյութերից մի քանիսի խոսուս վերնագրերը. «Անկախ Հայաստան», «Հայ քրդական համաձայնություն», «Մակար Չմշկյան», «Հայոց պատմությունը մերժված», «Վահան Խորենի», «Կարապետ Կոստանյան», «Խաչատուր Քուչուկ Հովհաննիսյան», «Տեսակցություն Խորեն եպիսկոպոս Մուրադբեկյանի հետ», «Հների հետ», «Քառսի դեմ», «Ղարաբաղի դերը Հայոց պատմության մեջ», «Հայրենի հիշատակներ» և այլն: Դրանց շարքում իր ուրույն տեղն ունի Խրիմյան Հայրիկի 100-ամյակին նվիրված և ստորև հրապարակվող ուշագրավ և բովանդակալից հոդվածը, որը տպագրվել է «Հայաստանի կոոպերացիա» երկշաբաթաթերթում (- 10, մայիս 31, 1920, էջ 359-362):

Անուշավան ԶԱՔԱՐՅԱՆ

«Պատմաբանասիրական հանդես»-ի գլխավոր խմբագիր, բանասիրական գիտությունների դոկտոր

ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿԻ ՀԱՐՅՈՒՐԱՄՅԱՆԿԸ

Ապրիլի 17-ին լրացավ Խրիմյանի ծննդյան հարյուրամյակը: Կարճ է հայ ժողովրդի հիշողությունը, և այդ պատճառով նրա մեծ մարդկանցից մեկի այս հոբելյանն անցավ առանց հիշատակության և մեծարանքի: Եթե լինեի տոնելու տրամադրություն, մենք կունենայինք մեր առջև վաղուց անցած-գնացած մի դեմք, որ օժտված էր բազմակողմանի խոշոր ընդունակություններով:

Հայրիկը հոգևորական, գրող, քաղաքական գործիչ, քարոզիչ - այս բոլորը գործեր են, որոնցից շատերը գուցե և աղոտ կերպով, ավանդության մեծ մնացած լինեն հիմ սերնդի հիշողության մեջ: Մենք այստեղ մի գիծ միայն կշռափենք - Հայրիկն իբրև գավառական գործիչ:

Նախկին Թուրքիայի գավառ: Կարելի՞ է երևակայել ավելի անհույս թշվառություն: Տգիտություն, խավարի աղջամուղջ, մերկություն, կես քաղցած կացություն, ստրկություն բառիս ամենահարազատ նշանակությամբ, զինված բարբարոս քուրդ, օսմանցի տգրուկ պաշտոնյա, հայ վաշխառու չորպաճի:

Այսպիսի մի աշխարհ էր և գեղեցիկ Վանը, ուր Հայրիկը ծնվեց և երկար աշխատեց:

Եվ նրա գործերից մի քանիսը հրաշքի նմանություն ունեն Ասիայի այս դժբախտ անկյունում:

Առաջին հրաշքն այն է, որ Խրիմյանը 1850-ական թվականների երկրորդ կեսին տպարան է բաց անում Վարագի վանքում, հիմնում է գավառական պարբերական հրատարակություն- «Արծիվ Վասպուրականի» ամսագիրը, որ իր նիհար տետրակներում եռամսյակին առաջադիմական քարոզներ է կարդում ժողովրդին և գավառական կյանքի վերամորոգումն էր պահանջում: Ամբողջ Հայության մեջ դա առաջին ծիծեռնակն էր, որ գալիս էր երգելու հայ ժողովրդի մեջ սկսվող վերանորոգչական գարունը հայ խուլ ու մոռացված գավառի կտորի տակ: Այլևս հեռու ու օտար գաղթավայրերը չէին խոսում թե ինչ է հարկավոր հայաստանցուն: Վարագի գեղեցիկ սարի բարձունքին ճռնչացող հին նահապետական մամուլն էր, որ պատմություն և հայրենիք ստեղծած ժողովրդի ծոցից պահանջներ էր սփռում: Գավառը, հայության մայրը, հիվանդ է, ծանր վիրավորված: Օգնության կարոտ է նա: Նրան հարկավոր է լույս, գիտություն, որպեսզի բարվոքվի նրա տնտեսական տխուր վիճակը: Ռ՞վ պիտի լինի այս հիվանդ մոր բժիշկը: Լուսավորումն, հարուստ հայությունը, որ դեգերում է օտար աստղերի տակ, գաղութներում: «Արծիվը» հրավեր է կարդում, որ հայության շինարար ուժերը վերադառնան հայրենիք, այստեղ աշխատեն: Հայրենիքը հեծեծում է ցավերից ու վերքերից: Եվ Վարագի ամ-

սագիրը գրում էր. «Ուրեմն բուն յուր հարգատ գավակները պետք է լսեն. սակայն լուկ լսելով կամ գրելով հեռուանց այս հիվանդը բժշկություն չի գտներ. հապա պետք է ոտքով ու մերձավոր կարեկցությամբ երթանք և այս վիրավորյալ մոր մահճին մոտ մատենք, լեզվով սկսենք ու ձեռքով դարման մատուցանենք»:

Հայոց գրականության պատմության է վերաբերում այն բացառիկ մեծ դերը, որ կատարեց Խրիմյանի գրականությունը թուրքահայ գավառի կյանքի մեջ: Մի ամբողջ մեծ հեղաշրջում, որ ունեցավ ահագին հետևանքներ, պատրաստվեց Վանի լճի փափին, հիմնելով գավառական գրականության դպրոցը: Մենք թողնենք այդ և տեսնենք Խրիմյանին հայրենի գավառի գործերի մեջ:

1877-1878 թթ. ռուս-թուրքական պատերազմի, նրան հարակից բրդական շարժումների հետևանքով սով սկսվեց Հայաստանում, որ սաստկացավ մանավանդ 1880-ին: Խրիմյանն այդ ժամանակ Վանում էր և սկսեց մի եռամսյակ գործունեություն սովատանջ ժողովրդին օգնելու համար: Նրա ամուսն արդեն բավական էր, որ հայ ժողովրդի նվերները հեռավոր և մերձավոր տեղերից թափվեց Վան և նրա տրամադրության տակ դրվեց: Ամենից շուտ վնասվել ու ամճար էին Վանի արևելյան ու հարավային գավառները, ուր սովամահության բազմաթիվ դեպքեր եղան: Սովալլուկները մեծամեծ խմբերով Վան էին գնում: Հայերի հետ աղետից հավասարապես տանջվում էին և քրդերն ու ասորիները: Եվ ամենքը հավասար խնամք ու ուշադրություն էին գտնում հա-

յոց առաջնորդարանում: Պատմում են այսպիսի մի դեպք: Մի քուրդ, կամենալով օգնություն ստանալ հայերից, գնում է Հայրիկի մոտ և ցանկություն է հայտնում քրիստոնյա մկրտվելու: Հայրիկը, հասկանալով թե ինչն է ստիպում թշվառին այդ քայլն անելու, պատասխանում է նրան. «Լավ, սովից հետո կգաս, խնդրիմ կնայենք ու մի բան կանենք»: Եվ արձակում է քրդին, տալով նրան հաց և դրամ:

Ժողովրդական մեծ աղետը ցնցում է ամբողջ հայությունը: Բեռլինի դաշնագրի 61-րդ հոդվածի մեղրալուսին էր, որ ազգասիրության խանդավառ զգացումը էր ծավալել ամեն տեղ: Մեծաքանակ նվերներ հավաքվեցին ամեն տեղ: Կ.-Պոլսում, Ներսես պատրիարքի նախագահությամբ, կազմվեց Սովելոց Հանձնաժողով: Այս ինքնագործունեությունը բավականաչափ թեթևացրեց սովի ծանրությունը:

Բայց նրա հասցրած հարվածը մի նոր միտք ներշնչեց Խրիմյանին: Հողագործությամբ ապրող հայ ժողովուրդը պիտի բարեկարգեր ու ժամանակակից պահանջների բարձրության հասցներ իր այդ պարապմունքը, որպեսզի կարողանար ավելի հարուստ ու մեծ տնտեսություն ունենալ ու պաշտպանվել սովից և այլ դժբախտություններից: Խրիմյանը վաղուց փայփայում էր մի գյուղատնտեսական դպրոց բանալու միտքը: Իր եղբորորդի Խորեն Խրիմյանին նա հատկապես պատրաստել էր սովել այդպիսի մի ձեռնարկություն իրագործելու համար:

Եվ ահա 1880 թ. նոյեմբերի 7-ին Վասպուրական աշխարհի, քրդական ավազա-

կությունների և բռնությունների այդ դասական հայրենիքում, կատարվում է մի երկրորդ հրաշք: Խրիմյանը բաց է անում Վարագի երկրագործական դպրոցը Սովելոց Հանձնաժողովի և ռուսահայերից հայթայթած գումարներով: Տեսուչն էր Խորեն Խրիմյանը, իսկ հողագործության ուսուցիչն էր Նշան Էֆենդի Մադաթյանը: Աշակերտների թիվն էր 20: Բացի երկրագործական գիտելիքներից աշակերտները պիտի ուսանեին և ընդհանուր զարգացողական առարկաներ:

Հիմնարկությունը, որ առաջինն էր և տարաբախտաբար, նաև վերջինը պիտի լինեի Հայաստանի հողի վրա, միանգամայն ապահովված չէր: Նրա համար կազմված նախահաշիվը խեղդվում էր իրական ծախսերի ծանրության տակ, պարտքերն ավելանում էին, և դպրոցը հազիվ կարողացավ երեք տարի գոյություն պահպանել:

Բայց և այդ կարճ ժամանակն էլ բավական էր, որ Հայաստանի գյուղատնտեսության ամենագլխավոր և ամենակարևոր ճյուղը կապվի եվրոպական գիտության հետ: Սովելոց Հանձնաժողովը երկրագործական գործիքների նմուշներ էր ուղարկում Կ. Պոլսից, որպեսզի դպրոցում այդ ձևով գործիքներ պատրաստվեն: Բայց Հայրիկը պահանջում էր ուղարկել իրան հերկելու, հնձելու, հարդ և խոտ մաքրելու եվրոպական կատարելագործված մեքենաներ: Եվ երբ Սովելոց Հանձնաժողովը չկարողացավ իր միջոցներով ձեռք բերել այդպիսի միջոցներ, Հայրիկը դիմեց Մանչեստրի, Մարսելի և Վիեննայի հայ վաճառականներին:

Մանչեստրի հայերը հնձելու մի գեղեցիկ մեքենա նվիրեցին Վարագի երկրագործական դպրոցին: Այդ մեքենան գործ էր ածվում թե վանքի հողերում և թե վարձով տրվում էր մյուս կալվածատերերին և այդպիսով տարեկան մոտ 40 ոսկի օգուտ էր բերում:

Կարիք չկա բացատրելու, թե որքան կարևոր ծառայություններ կարող էր անել երկրագործական դպրոցը Հայաստանի բազմառանց զավառներին, եթե նա ապահովված հարատևություն ունենար: Բայց պարտքերի մեջ ընկած դպրոցը փակվեց 1883-ին: Բացի այս հանգամանքից, կար և այն, որ այդ ժամանակներից այլևս անհնարին էր դառնում Հայաստանի զավառներում աշխատելը: Արդուլիս-միդյան դաժան ռեժիմը ծայր էր տալիս ամենից առաջ հենց Վասպուրականում, և Խրիմյան Հայրիկը շուտով ստիպված եղավ, կառավարության պահանջով հեռանալ Վանից:

Այնուհետև նա գրեց ծառայում Հայաստանի շինարարությանը: Նրա «Սիրաք և Սամվել» գիրքն ամբողջովին մի ծոն, մի փառաբանություն է նվիրված աշխատանքին: Երկրագործություն և արհեստներ- ահա նրա սրբության սրբոցը Հայաստանի ամուր և ուժեղ շենքի անկյունաքարը դնելու համար: Գիրքը հրատարակվեց 1887-ին և նրա կազմի վրա երևում է խաղաղ գյուղատնտեսական մի պատկեր.- երկու չաղ եզներ ձգում են արորը և երկրագործը՝ մաճը բռնած, գնում է ակոսներով, որոնց կողքերին երևում են երկրագործական զանազան գործիքներ, ոչխար և այլն: Պատկերի տակ գրված են հետևյալ տողերը.

Վարե որդյակդ իմ Սամվել,
Ուղիղ վարե զմաճն և ակոս,
Արձակ դաշտերն են մեր արտեր
Պարարտ բերուն և բարեբեր.
Եվ ես ցանեմ ցորնի հատիկ,
Քաղենք հուսով բազմապատիկ.
Օրհնյալ է հողն և սերմեր,
Օրհնյալ՝ մշակի եզնամուկներ,
Օրհնյալ է անդ և անդաստան
Օրհնյալ՝ Աստված,
Որ տա անձրև և արև.
Օրհնյալ վաստակ երկրագործին,
Արդար ազատ ի դժբանաց:

ԲաժՖին, Հայրիկն պաշտող Հասոյի երգով է օրհնաբանել հողագործի աշխատանքը: Եվ Հայրիկի այս տողերը այդ ներշնչումն են կրում իրանց մեջ - Հայ գյուղացու շինարար ուժի պաշտամունքը:

ԼԵՈՆ

Անվանի գիտնական և մանկավարժ Գրիգոր Ալեքսանի Ղարիբյանը դարձավ 90 տարեկան: Ավարտելով Մյունխենի գյուղական դպրոցը՝ Նա անցել է փաստավոր ճանապարհ: Երեսնակի Փ. Թերլեմեզյանի անվան Նկարչական ուսումնարան, Երևանի պետական համալսարան, Մոսկվայի Լոմոնոսովի անվան պետական համալսարանի ասպիրանտուրա, ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիա, հանրապետության մի շարք այլ բարձրագույն ուսումնական հաստատություններ և գիտահետազոտական կազմակերպություններ:

Հայ մտավորականության և, հատկապես, տնտեսագիտական դպրոցի բազմաթիվ ներկայացուցիչներ Գ. Ղարիբյանին համարում են իրենց ուսուցիչ՝ բարձր գնահատելով նրա վաստակը մարդկային կապիտալի զարգացման և երիտասարդ սերնդի կրթության գործում:

Պրոֆեսոր Գ. Ղարիբյանի անցած ճանապարհն արժևորվում է իր գիտաուսումնական հետաքրքրություններին վերաբերող տնտեսագիտության հիմնախնդիրների խոր իմացությամբ, մարդկային հարաբերությունների նրբություններին տիրապետելու և դասավանդելու բնատուր ունակությամբ, ազգային արժեքների պահպանմամբ ու զարգացմամբ մտահոգ հայ մտավորականի նրա տեսակով:

Գ. Ղարիբյանի կյանքի 70 տարիներն անմնացորդ նվիրված են եղել մարդկային կապիտալի զարգացման և մեր երկրի բարգավաճմանն ուղղված հիմնախնդիրներին լուծմանը:

Գիտակրթական ոլորտում ունեցած անուրանալի ծառայությունների համար ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Գ. Ղարիբյանը

ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ԱՆՎԱՆԻ ԳՈՐԾՉԻ ՀՈՐԵԼՅԱՆԸ

պարգևատրվել է «Մովսես Խորենացի» մեդալով, նրան շնորհվել է ՀՀ գիտության վաստակավոր գործչի պատվավոր կոչում: Վաստակաշատ մտավորականը և պատվավոր այուրեցին արժանացել է նաև ՀՀ Ազգային ժողովի, կառավարության, կրթության և գիտության նախարարության, Կենտրոնական բանկի, Գիտությունների ազգային ակադեմիայի, Երևանի պետական համալսարանի, Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի և Խաչատուր Աբովյանի անվան պետական մանկավարժական համալսարանի ոսկե մեդալների և մի շարք այլ պարգևների:

Գիտական գործունեության ասպարեզում հատկապես կարևորվում է պրոֆեսոր Գ. Ղարիբյանի կողմից դիտարկվող հիմնախնդիրների արդիականությունն ու հետազոտական մտքի խորությունը: Նրա մասնակցությամբ ու ղեկավարությամբ հրապարակված աշխատություններն ու դասագրքերը ուսումնասիրողների և երիտասարդների բազմաթիվ սերունդների համար դարձել են տնտեսագիտության հիմունքների յուրացման կարևորագույն միջոց:

Մեր նորանկախ երկրում պրոֆեսոր Գ. Ղարիբյանը սահուն մուտք գործեց ազատական տնտեսական հարաբերությունների ուսումնասիրությունների ոլորտ, որն իր դրսևորումը ստացավ ինչպես կազմակերպչական, այնպես էլ գիտահետազոտական ասպարեզներում:

Գ. Ղարիբյանը աշխատել է ՀՀ գիտակրթական հեղի-

նակավոր կենտրոններում և հրապարակել է 100-ից ավելի գիտական աշխատանքներ և մենագրություններ: Անկախության տարիներին լինելով համալսարանի ուսումնական աշխատանքները համակարգող պրոռեկտոր՝ նա մեծապես նպաստեց մի շարք ֆակուլտետների և մասնագիտությունների կայացմանը:

Հատկապես մեծ է նրա ավանդը Երևանի պետական համալսարանի կազմում տնտեսագիտության ֆակուլտետի վերաբացման գործում: Դեռևս 1984 թ. պրոֆեսոր Ղարիբյանի ջանքերի շնորհիվ Երևանի ժողովրդական տնտեսության ինստիտուտից տնտեսագիտական կիբեռնետիկայի ֆակուլտետը տեղափոխվեց Երևանի պետական համալսարան և հետագայում, որպես այդ ֆակուլտետի ղեկան, նա ամեն ինչ արեց այն դարձնելու միջազգային ժամանակակից ամենաբարձր պահանջներին բավարարող տնտեսագիտության դպրոց: Դրա զարգացմանը նպաստեց նաև պրոֆեսոր Ղարիբյանի կողմից տասնամյակներ շարունակ ղեկավարվող տնտեսագիտության գծով գիտական աստիճանաշնորհման մասնագիտական խորհուրդների գործունեությունը:

Գիտնականի հետազոտությունները նվիրված են անցումային տնտեսություններում բնակչության կենսամակարդակի բարձրացման, բաշխման և վերաբաշխման գործընթացների կարգավորման, կապիտալի մահասկզբնական կուտակման, աշխատանքի շուկայի ձևավորման, մարդկային կապիտալի զարգացման և այլ

հիմնախնդիրներին: Դրանք այն կարևորագույն հարցերն են, որոնք տարբեր ուժգնությամբ կանգնում են կենտրոնացված կառավարման մոդելից ազատական տնտեսական հարաբերություններին անցնող ցանկացած երկրի առջև և որոնց լուծումը պահանջում է քրտնաջան ու հետևողական աշխատանք:

Նշված խնդիրներին զուգահեռ, մի շարք օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հանգամանքներով պայմանավորված, Հայաստանը կանգնեց նաև արտագաղթի հիմնահարցի առջև, որն, անշուշտ, կարող է ունենալ լուրջ բացասական ազդեցություն երկրի ազգային անվտանգության վրա: Այս հարցերի լուծումը ևս գտնվում է պրոֆեսոր Գ. Ղարիբյանի սևեռում ուշադրության կենտրոնում:

Պրոֆեսոր Գ. Ղարիբյանի երկարամյա և բարեխիղճ աշխատանքին, նրա իմաստուն խառնվածքին, մեր համոզմամբ, մեծապես նպաստել է նաև ընտանիքը և հատկապես երջանկահիշատակ տիկին Գայանեն:

Համալսարանական կյանքի հունանիզացման զարգացումներին Գ. Ղարիբյանի արդյունավետ աշխատանքը հատկապես կարևորվել է ԵՊՀ ռեկտոր, ակադեմիկոս Սերգեյ Համբարձումյանի կողմից: Վերջինիս խոսքերով՝ Գրիգոր Ալեքսանդրովիչը, որպես ԵՊՀ պրոռեկտոր, իր պարտականությունները կատարում էր առանց արհեստական բարդացումների, վայելում էր ռեկտորատի և համալսարանականների մեծ հարգանքը, չտրվեց ժամանակի կերպարանափոխություններին, մնաց անդավաճան ու ազնիվ: Դրա արդյունքում ընդունվեցին այնպիսի որոշումներ, ինչպիսիք են համալսարանի ֆակուլտետներում հայոց պատմության դասավանդումը, փիլիսոփայության և սոցիոլոգիայի, օտար լեզուների ֆակուլտետների բացումը, տնտեսագիտության ֆակուլտետի վերաբացումը և այլն: Հատկապես նշանակալից է նրա դերը ԵՊՀ կողմից Արցախի ազատագրական պայքարին աջակցության և օգնության կազմակերպման գործում:

Գրիգոր Ղարիբյանի դերը համալսարանի ուսումնական աշխատանքների համակարգման գործում բարձր է գնահատվել նաև Երևանի պետական համալսարանի հաջորդ ռեկտորների կողմից:

Գրիգոր Ղարիբյանի բազմակողմանի զարգացվածության վկայությունն է նաև, որ նա իր ելույթներն ոչ միայն կրթության ու գիտության, այլ նաև մշակույթի և գեղանկարչության վառ ներկայացուցիչ է: Ինչպես պատկերավոր նշել է արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Լևոն Զուգասյանը, «յուղաներկով արված նրա ստեղծագործությունները կատարված են մասնագիտական հմտությամբ. ասես վաստակաշատ գիտնականը ողջ կյանքում միայն նկարելով է զբաղվել»: Դրա վկայություն պետք է համարել վերջինիս գեղանկարչության ամհատական ցուցահանդեսները, հատկապես ԵՊՀ-ի 100-ամյակին նվիրվածը: Նա գույների և գծերի կախարդիչ աշխարհի մարդ է, որի նկարներից մեր առջև հառնում են հայրենի բնության գեղատեսիլ վայրերը, նրա ժայռերն ու ծաղիկները, ամրոցներն ու հինավուրց կառույցները:

Յու. Մ. ՍՈՒՎԱՐՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս քարտուղար

Վ. Բ. ԲՈՍՏԱՆՅԱՆ

Տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

ՄՈՐԳԵՆԹԱՌՈՒԻ ԸՈՒՇԵՐԸ՝ ՍԵՐԲԵՐԵՆ

Հայոց ցեղասպանության կարևոր և անհերքելի վկայություններից են այդ տարիներին Օսմանյան կայսրությունում տարբեր առաքելություններով գտնված օտարերկրացիների հուշերը: Դրանցից առանձնանում և մեծ հետաքրքրություն են ներկայացնում 1913-1916 թվականներին Պոլսում ԱՄՆ դեսպան Հենրի Մորգենթաուի հուշերը, որոնք առանձին գրքով լույս են տեսել 1918 թվականին, իսկ մեկ տարի անց՝ Ենովբ Արմենի հայերեն թարգմանությամբ նաև՝ Պոլսում: Այդ թարգմանությունից ուղիղ 100 տարի անց՝ 2019-ի դեկտեմբերի վերջին, Մորգենթաուի գիրքը թարգմանիչներ Դեյան Ացովիչի և Սլաշանա Մարինովիչի ջանքերով լույս տեսավ Սերբիայում:

Հայերիս համար մեծարժեք այս գրքի թարգմանության ծնունդը պատահական չէր: Մեկ տարի առաջ բանաստեղծ, թարգմանիչ, մշակույթի վաստակավոր գործիչ և Հայաստանում Սերբիայի Հանրապետության պատվո հյուպատոս Բաբկեն Սիմոնյանին Բելգրադից զանգահարում է իր գրչընկեր Դեյան Ացովիչը և հայտնում, որ առիթ է ունեցել կարդալու Հենրի Մորգենթաուի

գիրքը Հայոց ցեղասպանության մասին, նաև տեղեկացնում, որ մտադիր է թարգմանել: Սիմոնյանի այն հարցին, թե ինչո՞ւ է որոշել թարգմանել այդ գիրքը և ներկայացնել սերբ հանրությանը, Ացո-

վիչը պատասխանել է. «Երբ կարդացի գիրքը, սահմեկեցուցիչ զգացողություն պարուրեց ինձ, պարզ դարձավ, թե ինչ դաժանություն է ի գործ դրվել հայ ժողովրդի նկատմամբ: Եվ, բացի այդ, ցանկացա սերբ ժողովրդին ներկայացնել ամերիկացի դիվանագետի հուշերը, քանի որ սերբերից զատ հազիվ թե մեկ այլ ժողովուրդ խորությամբ հասկանա Հայոց ցեղասպանության ողջ հրեշավորությունը, սերբերից բացի երևի թե ոչ ոք չհասկանա հայերին ու նրանց ցավը»:

Պատասխանը, անշուշտ, անսպասելի չէր Բաբկեն Սիմոնյանի համար: Նա քաջատեղյակ է, որ սերբ ժողովուրդը շուրջ հինգ հարյուր տարի իր ուսերին է կրել օսմանյան լուծը, դարձել յաթաղանի զոհ, և գուցե դրա համար էլ սերբերը կարող են զգայուն լինել հայերի տառապանքներին ու կիսել նրանց ցավը:

Գիրքը անգլերենից սերբերեն թարգմանելու Դեյան Ացովիչի նախաձեռնությունը ոգետրում է Սիմոնյանին: Ացովիչն իր հայ բարեկամին առաջարկում է գրքի խմբագրական աշխատանքից զատ նաև առաջաբան գրել: Բաբկեն Սիմոնյանը սիրով համաձայնում է: «Մորգենթաուին և հայերը». այսպես է կոչվում ա-

ռաջաբանը, ուր հեղինակը պատմական նյութը շաղախում է Մորգենթաուի դիվանագիտական առաքելության կարևոր շերտերին՝ դրանով ստեղծելով մեծ դիվանագետի պայծառ կերպարը:

Առաջաբանից զատ Բաբկեն Սիմոնյանը անձնանունների և տեղանունների խմբագրական ճշգրտումներ է կատարել, մի բան, որ առ այսօր, ցավոք, բացակայել է սերբական հրատարակչական պրակտիկայում: Նախկինում հայկական անունները հիմնականում լույս են տեսել թերություններով, որոնք սխալ տառադարձության հետևանք են եղել: Մորգենթաուի գիրքը, կարելի է ասել, լույս է տեսել անթերի, հայկական անունները հստակ են ու ճշտված:

Շուրջ կես տարի տևած ստեղծագործական համագործակցությունը հրաշալի արդյունք է տվել: Կատարվել է որակյալ թարգմանություն, անթերի խմբագրական աշխատանք, գրվել է փայլուն առաջաբան...

Ստեղծագործական համագործակցությունից զոհ են և թարգմանիչները, և Բաբկեն Սիմոնյանը: Գիրքն արդեն դրվել է սերբ ընթերցողի սեղանին: Այս բացառիկ հրատարակությունը սերբերին առավել քան հասկանալի ու ընկալելի է դարձնում հայ ժողովրդի՝ աշխարհին պատմական անարդարությունը... ➤

(Ակիզբը՝ 3, 4-5-ում)

Այսպես, Հայրենական մեծ պատերազմում հաղթանակած ՍՍՀՄ-ի հեղինակության սփյուռքահայության շրջանում բարձրացման պայմաններում դեպի վերաշինվող ու զարգացող Սովետական Հայաստան կազմակերպվող և իրականացվող զանգվածային (1946-1949 թթ.) և հետագա հայրենադարձություններին համակողմանի՝ գաղափարաբարոյական, մարդկային և նյութական աջակցություն ցույց տալու փոխարեն արևմտյան որոշակի կառույցների հետ գործակցող վերոհիշյալ հակախորհրդային (հակառուսական), բայց և՛ հակահայաստանյան ուժերը նպատակադրված խոչընդոտել են (ինչը, ընդհանուր առմամբ, շարունակվում է նաև մինչև այսօր) դեպի Հայրենիք տունդարձը՝ կանխելու համար աշխարհաքաղաքական հետաքրքրություններ կայացնող Ռուսաստանի հարավում՝ Անդրկովկասի տարածաշրջանում, շարունակական ներգաղթի միջոցով բնիկ, քրիստոնյա տարրի, տվյալ դեպքում՝ հայերի ստվարացումը։ Եվ ընդհակառակը, ամեն կերպ նպաստել են արտագաղթի խթանմանը։

Ներով շարունակել են նույն նպատակադրվածությամբ խթանել հայության, այդ թվում՝ նաև Սովետական Հայաստանից (1975 թ. օգոստոս 1-ին Հերսինկյան պակտի ստորագրումից հետո առանձնապես), նրանց հետագա տեղաշարժերին դեպի աշխարհի ամենահեռավոր անկյունները։ Եվ դա այն դեպքում, երբ արդեն 1950-ական թվականներից տնտեսական ու քաղաքական, ինչպես նաև մշակութային առումով հետզհետե շատ ավելի բարենպաստ պայմաններում գտնվող Հայաստանին ամերիկահայ առանձին կառույցների կողմից նյութապես ու բարոյապես աջակցելը և այդտեղ աշխարհասփյուռ հայերի հայրենադարձի աստիճանական կազմակերպմանը համագործակցելն ու սատարելը շատ ավելի ազգանպաստ ու հայապահպան գործ կարող էր լինել, քան համաշխարհային կառույցների հետ համագործակցված աշխարհով մեկ (նույնիսկ ամենասահավանական երկրներ՝ Վենեսուելա, Չիլի, Ավստրալիա, Հարավաֆրիկյան Հանրապետություն, Քենիա, Ջիբութի, Գանա, Լիբերիա և այլուր) Հայոց ցեղասպանության հետևանքով արդեն իսկ հայրենագրված ու տարագիր դարձած հայության և

տարածաշրջաններից (Անդրկովկաս, Մերձավոր, Միջին Արևելք և այլն), ինչպես դա տեղի ունեցավ անցյալ դարասկզբին՝ Օսմանյան կայսրությունում Հայոց ցեղասպանությանը, երբ հայերը և ռուսները դուրս մղվեցին Ռուսաստանի համար հենակետային հարավային՝ հայկական տարածքներից (Կարս, Արդահան, Երզրում և այլն)։

Մանավանդ որ, ներհայկական (տեղական, սփյուռքյան) առանձին կառույցներ (սկսած դեռևս XIX դ.-ից) միջազգային-քաղաքական կառույցների (Արտաքին առաքելությունների համամիսիոներական ամերիկյան խորհուրդ / American Board of Commissioners for Foreign Missions - ABCFM՝ 1810-1914 թթ., Մերձավոր Արևելքի նպաստամատույց կոմիտե / Near East Relief - NER՝ 1915-1930 թթ., ԱՄՆ Միջազգային զարգացման գործակալություն / United States Agency for International Development - USAID՝ 1961 թվ.-ից և այլն) հետ գործակցած ու նրանց ձեռնտու տարբեր պատրվակներով (գաղափարական, կրոնական, մշակութային, լեզվական, ընկերային, տնտեսական, քաղաքական և այլն) արդեն մեկ դար է ինչ դիմում են հնարավոր բոլոր միջոցների դեպի աշ-

ԱՄՆ-Ի ՀԱՅԵՐԸ ՀԱՅ-ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ

(100-ամյա ուրվագիծ՝ XX-XXI դդ. սկիզբ)

Փաստորեն, ԱՄՆ-ի հայկական առանձին կառույցներ լծվել են արևմուտքի՝ ընդդեմ ՍՍՀՄ-ի սանձազերծած Սառը պատերազմի քաղաքական մարտահմիվին, նույնիսկ, երբ 1947 թ. մարտի 12-ին Միացյալ Նահանգները հրապարակել են «Թրումենի դոկտրինան», ըստ որի աշխարհով մեկ ՍՍՀՄ-ին «զսպելու» քաղաքականությունից բացի, հայտարարվել էր Արևմուտքի, մասնավորապես՝ ԱՄՆ-ի կողմից, Թուրքիային սատարելու մասին։ Նախատեսվում էր 1947-1948 թթ. Հունաստանին և Թուրքիային հատկացնել 400 մլն (համապատասխանաբար՝ 300 մլն և 100 մլն) դոլար օգնություն։

Երկրորդ աշխարհամարտին հաջորդած Սառը պատերազմը նպաստավոր պայմաններ ստեղծեց նաև հայ սփյուռքում «անհայրենիք պետության ստեղծելուն» միտված առանձին կառույցների գործնական քայլերի խորացման համար։ Այսպես, 1947 թ. ամերիկյան կառավարության աջակցությամբ ստեղծվել է ԱՆՀԱ-ն (ANCHA - American National Committee to Aid Homeless Armenians, Հայրենագուրկ հայերի օգնության ամերիկյան ազգային կոմիտե, նախագահ՝ Երկրորդ աշխարհամարտի տարիներին ամերիկյան գործերի սննդամատակարարման գործը ղեկավարող Ջորջ Մարտիկյան, փոխնախագահ՝ փաստաբան Սուրեն Սարոյան) Եվրոպայում գտնվող տեղահանված [Displaced Person – DP] հայերին՝ նախկին խորհրդահայ ռազմագերիներին և այլ ճանապարհներով այդտեղ հայտնված քաղաքացիներին, ՍՍՀՄ իշխանությունների կողմից հայրենադարձություն իրականացնելու ջանքերին ի հեծուկս, ԱՄՆ և այլ երկրներ փոխադրելու նպատակով։ Ընդհանուր առմամբ, ընդհուպ մինչև 1952 թ. ԱՆՀԱ-ն ԱՄՆ-ի տարբեր նահանգներում տարածված իր մասնաճյուղերի, Հայ Օգնության Միության և ազգային այլ կառույցների տրամադրած նյութական միջոցներով իրականացրել է պատերազմի տարիներին Գերմանիայում, Ավստրիայում, Իտալիայում հայտնված ավելի քան 4.500 տարագիր հայերի փոխադրումն ու բնակեցումը։

Եվրոպայում հայտնված հայ ռազմագերիների ՍՍՀՄ փոխադրվելու դեպքում նրանց սպասվող «ճակատագրով» մտահոգ ԱՆՀԱ-ն ու նրա հովանավորները հետագա տարիներին ևս (ներառյալ 1956 թ. Սուեզի միջադեպ, 1975-1976 թթ. Լիբանանյան քաղաքացիական պատերազմ, արաբ-իսրայելական պատերազմի ողջ ընթացքում) Բեյրութում, Միլանում, Աթենքում, Բրյուսելում, Ժնևում հաստատված կազմակերպության կենտրոնատեղի-

ներանց սերունդների հետագա ցրման ու փոշիացման գործընթացին հանցակցելը։

Այսպիսով, առանձին միջազգային կառույցների գործակցությամբ (ՄԱԿ, Համաշխարհային եկեղեցիների խորհուրդ, Վատիկան, Ավետարանական եկեղեցի, ԱՄՆ-ի, Մեծ Բրիտանիայի, Իսրայելի, Թուրքիայի գաղտնի ծառայություններ, ԱՆՀԱ և այլն) Սառը պատերազմ հրահրող երկրները ամերիկահայ իրենց ենթակա կառույցների միջոցով լծվել են այդ թվում նաև Առաջին աշխարհամարտից հետո անավարտ մնացած Հայկական հարցի վերջնական լուծմանը՝ Հայոց ցեղասպանության վկա, հետևաբար և իրավահաջորդ-պահանջատեր հանդիսացող առավելապես՝ Մերձավոր և Միջին Արևելքի հայազաղութներում (Լիբանան, Սիրիա, Եգիպտոս, Իրան, Իրաք, Կիպրոս, Հունաստան և այլն) ապաստան գտած ցեղասպանությունը վերապրած հայերի և նրանց սերունդների ցրումն ու փոշիացումը համաշխարհայնացած կամ համաշխարհայնացող երկրներում (ԱՄՆ, Կանադա, Ավստրալիա, Լատինական Ամերիկա, մասամբ նաև՝ Արևմտյան և Արևելյան Եվրոպա, անգամ՝ Աֆրիկա) իրականացնելու գլոբալ ծրագրին։

Ի դեպ, ԱՄՆ-ի կառավարությունը և որոշակի այլ երկրներ (կրկին սփյուռքահայ, մասնավորապես՝ ամերիկահայ, որոշակի կառույցների և անհատների միջնորդությամբ և գործակցությամբ) ԽՍՀՄ փլուզումից հետո ևս խորհրդային «գերիշխանությունից» ազատագրված նորանկախ Հայաստանից տարբեր ճանապարհներով, ապա նաև՝ Սիրիայի պատերազմը սկսվելուց մեկ տարի անց բացահայտորեն (2012 թ. նոյեմբերի 11) շարունակել և շարունակում են դյուրություններ շնորհել սիրիահայերի, այդ թվում նաև Հայաստան ներգաղթած սիրիահայերի արտագաղթը աշխարհի առանձին երկրներ (ԱՄՆ, Կանադա, Շվեդիա և այլուր) կազմակերպելու ուղիւթյամբ։

Վերոնշյալը հիմք է տալիս դեպի արևմուտք հայության պարբերաբար կազմակերպված տեղաշարժերը դիտարկել պատմաքաղաքական կրկնվող զարգացումների համատեքստում և թույլ է տալիս վեր հանել դրանց ընդհանրություններն ու քաղաքական հեռու զնացող միտումները՝ առանձնապես բնիկ, այդ թվում քրիստոնյա ժողովուրդների իր հարազատ բնակավայրերից վտարման պայմաններում, և հատկապես՝ Ռուսաստանի համար ռազմավարական կարևորություններ կայացնող

խարհի համայնակուլ երկրներ հայության տեղափոխումն ու տարածումը կազմակերպելու և հայկական գեոֆոնդի պարբերաբար փոշիացումն իրականացնելու, ինչպես նաև սփյուռքը Հայաստանից նպատակադրված մեկուսացնելու և խորթացնելու միտումով։ Այն էլ այն դեպքում, երբ տարածաշրջանային առանձնահատկություններից ելնելով, միջազգային-քաղաքական անդիմադրելի ճնշումների ու բարդությունների հետ անընդհատ առերեսվող Պատմական Հայրենիքի 1/10 հատվածը (ժամանակին՝ Հայաստանի Սովետական Սոցիալիստական Հանրապետություն-ՀՍՍՀ, այժմ՝ անկախ Հայաստանի Հանրապետություն-ՀՀ և Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետություն-ԼՂՀ, այժմ՝ Արցախի Հանրապետություն-ԱՀ) մշտապես բնակեցման ու ստվարացման ռազմավարական օրախնդրի առաջ է կանգնած, ինչը պետք է, որ սփյուռքյան ազգային կառույցների մշտական մտահոգության առարկան լինեի։

Եզրակացություն

Միջազգային ասպարեզում Ռուսաստանի հետգհետե արձանագրած քաղաքական ու ռազմական հաջողությունները, որպես քաղաքակրթության և խաղաղության պաշտպան նրա հեղինակության օրեցօր բարձրացումը, հայ-ռուսական զարգացող ու խորացող առևտրա-տնտեսական, ռազմա-քաղաքական համագործակցությունն իրենց բարենպաստ ազդեցությունը կարող են ունենալ նաև հայ սփյուռքի, մասնավորապես՝ ԱՄՆ-ի հայության շրջանում հայրենի երկրի՝ Հայաստանի, ինչպես նաև նրա ռազմավարական դաշնակցի՝ Ռուսաստանի նկատմամբ մինչ օրս իրենց մոտ ձևավորված կարծրատիպային հայացքների վերանայման, վստահության վերականգնման ու ամրապնդման, ինչպես նաև իրենց իսկ՝ սփյուռքահայության, ընդհանրապես քաղաքական հայացքների վերանայման ու վերաորժնորման գործում՝ ի շահ Հայաստանի ու Կովկասի, հետևաբար, Ռուսաստանի ու տարածաշրջանի անվտանգության։

Քնարիկ ԱՎԱԳՅԱՆ

Պատմական գիտությունների թեկնածու, ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող

ՄՈՐԳԵՆԹԱՅՈՒԻ ԸՈՒՇԵՐԸ...

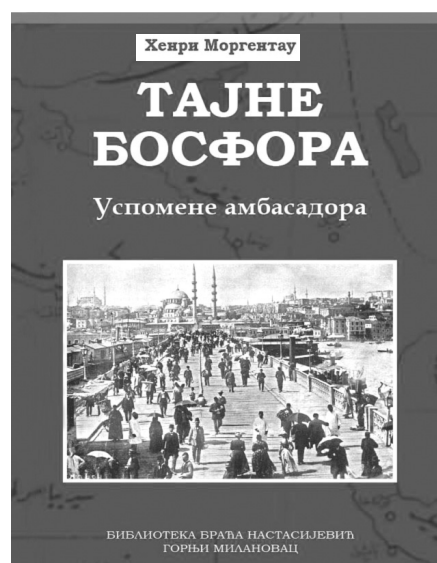
➤6 ըր ներկայացնելու տասնամյակների պայքարի խորհուրդը։ Հասկանում են, որովհետև իրենք էլ հայրենիք կորցրած ժողովուրդ են, իրենցից խլել են սերբական միջնադարյան պետության բնօրրանը՝ Կոստովոն։ Երկու ժողովուրդներն էլ նույն թուրքական յաթաղանի զոհն են եղել, մարտիրոսվել, բայց կրկին հառնել ու գոյատևել են։

Սորգենթաուի գիրքը, հիրավի, պիտի խթան հանդիսանա հայ-սերբական դարավոր դաշինքն ավելի ամուր դարձնելուն։ Ի վերջո, պիտի հասկանանք, որ մեզ հզոր ու հոգեհարազատ դաշնակիցներ են պետք, իսկ հայերիս բախտակից սերբերը, իրոք, եղել և շարունակում են

իրենց հայասիրությունն ու հայանպաստ առաքելությունը, այսպիսի հրաշալի գրքեր են հրատարակում? աշխարհին ցույց տալով, որ կա իրենց ճակատագիրը կիսող մեկ այլ ժողովուրդ։

Գրական-մշակութային մնամ բնույթի առաքելություններով է ամուր մնում ժողովրդի պատմական իշխողությունը։ Այսպիսի գրքերի միջոցով է անխախտ մնում հայ-սերբական դարավոր բարեկամության կամուրջը։

Բաբկեն Սիմոնյանն իրավացիորեն ավելի է արժևորում Հայոց մեծ եղեռնի մասին օտարազգի հեղինակների հուշագրությունները, որոնցում անկողմնա-

կալ է ներկայացված պատմական ճշմարտությունը։

Նշենք նաև, որ շուրջ 400 էջանոց գրքի վերջում կա ամենամոտերի և տեղանունների ցանկ, զետեղված են նաև Հայոց ցեղասպանությունը պատկերող լուսանկարներ։

Ամերիկացի դիվանագետի և դեսպանի գիրքը օրերս ներկայացվել է սերբ ընթերցողին, եղել են հրաշալի արձագանքներ։ Վաստակաշատ գրողը և սերբագետը համոզված է, որ սույն գիրքը հարատև կդարձնի բախտակից երկու ժողովուրդների բարեկամությունը։ Սորգենթաուի հայանպաստ առաքելությանը վերաբերող իր առաջաբանը Բաբկեն Սիմոնյանն ավարտել է հետևյալ նախադասությամբ. «Անունդ անմոռաց է, գործը՝ անմահ»։

Հայկա ԲԱՆՈՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ-ն մասնակցեց գիտությունների ակադեմիաների միջազգային ասոցիացիայի կողմից Վիրուսաբանության գիտական խորհրդի ստեղծմանը

Հունիսի 9-ին Գիտությունների ակադեմիաների միջազգային ասոցիացիան անցկացրեց Վիրուսաբանության գիտական խորհրդի հիմնադիր առջանց գիտաժողով՝ Ռուսաստանի, Չինաստանի, Բելառուսի, Հայաստանի, Վրաստանի, Ղրղզստանի, Տաջիկստանի, Ուզբեկիստանի և Ուկրաինայի վիրուսաբանության, համաճարակաբանության, մանրէաբանության, իմունաբանության ոլորտների առաջատար մասնագետների մասնակցությամբ: Հայաստանը խորհրդում ներկայացնում է ՀՀ ԳԱԱ մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտի բջջային կենսաբանության և վիրուսաբանության լաբորատորիայի ղեկավար Զավեն Կարալյանը: Վիրուսաբանության գիտական խորհրդի ստեղծման հիմնական նպատակն է միավորել ջանքերը կարևորագույն գիտական խնդիրների վերաբերյալ լուծումներ գտնելու, փորձի փոխանակման և կադրերի պատրաստման գործում:

Նիստի ընթացքում Վիրուսաբանության գիտական խորհրդի համանախագահներ ընտրվեցին Ռուսաստանի Ի. Սեչնիկովի անվան պատվաստանյութերի և շիճուկների գիտահետազոտական ինստիտուտի գիտական ղեկավար Վիտալի Զվերևը, Չինաստանի Հիվանդությունների կանխարգելման և վերահսկման կենտրոնի տնօրեն

Գաո Ֆուն, Բելառուսի գիտությունների ազգային ակադեմիայի փոխնախագահ Ալեքսանդր Կիլչակին:

COVID-19 համավարակի խնդիրը ճանաչվեց Վիրուսաբանության գիտական խորհրդի գործունեության օրակարգային հարց: «Մենք պետք է համակարգենք բոլոր գիտնականների և մասնագետների ջանքերը: Պետք է հաշվի առնենք արդեն իսկ ունեցած փորձը՝ հետազոտում տարբեր համաճարակների ալիքների դեպքում պատրաստ լինելու և համարժեք քայլեր ձեռնարկելու համար», - ասաց Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի փոխնախագահ Վլադիմիր Չեխոմինը:

«Ներկայումս շատ կարևոր է, որ մասնագետները՝ վիրուսաբանները, համաճարակաբանները, միավորվում են միջազգային և ազգային մակարդակով, և մենք արդեն տեսնում ենք խնդրի նկատմամբ գիտական կենտրոնացում», - նշեց ՀՀ ԳԱԱ բնական գիտությունների բաժան-

մունքի ակադեմիկոս-քարտուղար Ռուբեն Հարությունյանը:

Հայաստանում ստեղծվում է COVID-19-ի գիտական ուսումնասիրությունների համակարգման գիտական խորհուրդ, որում ընդգրկվում են ՀՀ ԳԱԱ-ի, ՀՀ առողջապահության նախարարության «Հիվանդությունների և կանխարգելման ազգային կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի և ՀՀ ԲՈՒՀ-երի մասնագետներ:

ՀՀ ԳԱԱ տեղեկատվական-վերլուծական ծառայություն

Մոտիկ է աշխարհի յոթերորդ արարույնը

Գիտնականները կանխագուշակում են աշխարհի հերթական վերջը՝ մոլորակի կենդանական աշխարհի վեցերորդ վերացումը, որից հետո Երկիրը կբնակեցնեն հրեշները:

Արարելով աշխարհը, Տեր Աստվածը մարդուն ստեղծեց ամենավերջինը: Եվ այլևս ոչինչ չավելացրեց իր ստեղծածին:

- Եվ իզուր,- տխուր արձագանքում է Բնության պահպանության համաձայնագրի նախագահ Սիմոն Ստյուարտը՝ վերջերս ճապոնական Նագոյա քաղաքում կայացած գիտաժողովում:-Աղամի և Եվայի սերունդները տառաջիկորեն պատերազմ են հայտարարել Աստծո արարածներին:

Վերջին 500 տարում ոչնչացել է կենդանի օրգանիզմների 900 տեսակ, որոնցից 80-ը՝ կաթնասուններ: Մինչդեռ առաջներում մեկ միլիոն տարում վերանում էր կենդանի էակների 2 տեսակ:

2004 թվականից կենդանի էակների տեսակները նախապատմական ժամանակների համեմատությամբ Երկրի երեսից սկսեցին անհետանալ հազար անգամ ավելի արագ, քան նախապատմական ժամանակներում, երբ մարդը բնության տիրակալը չէր: Փորձագետների գնահատմամբ առաջիկա 20 տարում տեսակների վերացման արագությունը կավելանա ևս 10 անգամ: Իսկ սա նշանակում է մեր փոքրիկ եղբայրների զանգվածային վախճան:

Երկրի վրա ապրող 5 միլիոն կենսաբանական տեսակներից (կենդանիներ, բուսականություն, պարզագույն օրգանիզմներ) երեք քառորդը կանհետանան առաջիկա 300 տարում,- կանխատեսում է էկոլոգ, աշխարհագրական գիտությունների դոկտոր Ալեքսեյ Միխայլովը:

Տեսակների անհետացումը հազվագյուտ երևույթ չէ: Դարվիսի ուսմունքի համաձայն սա բնական ընտրության հետևանք է, որը վերացնում է թույլերին: Պրոֆեսոր Միխայլովը նշում է, որ առաջներում շատ տարածված էր աղետների տեսությունը, ըստ որի ժամանակ առ ժամանակ տեղի է ունեցել կյանքի արարումը Երկրի վրա:

Ըստ այս տեսության կողմնակիցների Արարիչը ամենկին էլ չի հրաժարվել իր գործերից, և, դժգոհ լինելով իր աշխատանքի պտուղներով, երբեմն-երբեմն ոչնչացրել է «աբորիգեններին»: Օրինակ, ջրիեղեղի առասպելը այն մասին է, թե ինչպես Աստված պատժեց մարդկությանը:

Կամ նաև այլ հին վկայություններ, որոնք վկայում են աշխարհը բազմիցս մահացել է և վերածնվել: Հարավային Ամերիկայի հնդկացի ցեղերի առասպելներում ասված է. «Հին մարդիկ գիտեին, որ մինչև ներկա երկնքի և հողի

երևան գալը, մարդ արարածն արդեն արարված էր, և կյանքը վերածնունդ է ապրել 4 անգամ»: Ինդուսների Սուրբ գիրք «Բիագավաթա-Պուրանան» պատմում է 4 աղետների մասին, երբ Երկրի վրա ամեն կենդանի էակ հայտնվել է ոչնչացման եզրին:

Ացտեկները՝ մայաների նախորդները, մույնպես հավատում էին, որ տիեզերքը գոյություն ունի մեծ շրջափուլերի շրջանակներում: Մայաները դրանց անվանում էին Արեգակների համակարգ: Նրանց ժամանակագրությամբ, հիմա ավարտվում է Հինգերորդ Արևի դարաշրջանը: Եվ ինչպես ազդարարում է ավանդույթը՝ կգա ջրիեղեղը: Նախկին դարաշրջանները ավարտվել են ոչ ավելի լավ: Եվ անգամ վեցերորդ Արևը, որը գալու է 2012 թվականին և տևելու է 300 տարի, ոչ մի լավ բան չի խոստանում:

Զարմանալի է, սակայն ացտեկների գուշակությունները, համահունչ են ժամանակակից գիտնականների կանխատեսումներին: Չէ՞ որ կենդանի էակների այսօրվա վերացումը, որի մասին խոսում են բնապահպանները, հաշվով վեցերորդն է: Եվ այդ գործընթացն իր զագաթնակետին կհասնի 300 տարի հետո: Հիշեցնենք, որ վերջին 540 միլիոն տարում մոլորակի պատմության մեջ տեղի են ունեցել 5 մեծագույն աղետ հեղաշրջումներ՝ մի տեսակ աշխարհի վերջ Երկրի մոլորակի այդ ժամանակվա բնակիչների համար:

- Ինչպես հետազոտությունները հաստատում են, կենդանի էակների անհետացումը այդ 6 շրջաններում տեղի է ունեցել բացառապես բնության մեղքով,- նկատում է պրոֆեսոր Միխայլովը:- Սակայն կենդանի էակների տեսակների փոխարեն հայտնվել են ուրիշները:

Ներկայիս 6-րդ աղետը ամբողջապես պայմանավորված է մարդ արարածի վնասակար գործունեությամբ: Գուցե՞ այս անգամ էլ մահանում են այն օրգանիզմները, որոնք անկարող են հարմարվել մարդու ստեղծած տեխնոգեն քաղաքակրթությանը: Եվ ուրեմն մնալու են միայն այն տեսակները, որոնք կենդանի կմնան Ֆուկուսիմայի վթարից հետո, Մեքսիկական ծոցը նավթով հեղեղելուց հետո և կամ մոլորակի գլոբալ տաքացումից և ոչ պակաս գլոբալ սառչելուց հետո:

Մի խոսքով, սպասվում են մոտանումներ: Եվ ինչպես իր ժամանակին հոմո սափիենսը իշխող դիրք գրավեց դիմոգավերի վախճանից հետո, այնպես էլ մենք հարկադրված ենք լինելու սեղմվելու և տեղներս գիջելու աշխարհի նոր տիրակալներին՝ գերդիմացկուն հրեշներին:

Ալեքսանա ԿՈՒԶՆԵՆ

Ամերիկյան հայազգի գիտնական Արտեմ Փաթափությանը դարձել է այս տարվա «Քավլի» հեղինակավոր գիտական մրցանակի դափնեկիր: Մրցանակը 2008-ին հիմնել է Նորվեգիայի գիտության և գրականության ակադեմիան Նորվեգիայի կրթության և հետազոտության նախարարության ու «Քավլի» հիմնադրամի հետ համատեղ՝ նորարարական գիտական հետազոտությունների համար: Այն շնորհվում է գիտնա-

ՀԱՅԱԶԳԻ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԸ «ՔԱՎԼԻ» ՄՐՑԱՆԱԿԱԿԻՐ

կաններին աստղաֆիզիկայի, մանոգիտության և նյարդագիտության ոլորտում առաջընթացի համար:

Արտեմ Փաթափությանը մոլեկուլային կենսաբան է, նյարդային համակարգի զգայական ազդանշանային ոլորտի մասնագետ: Նա ծնվել է 1967-ին, Լիբանանում, որդին է սփյուռքահայ գրող Սարգիս Վահագնի և Հայկուհի Փաթափությանի: Մինչև 1986-ին ԱՄՆ-ում հաստատվելը ուսանել է Բեյրութի ամերիկյան համալսարանում: Բակալավրի աստիճանի է արժանացել Լոս Անջելեսի Կալիֆոռնիայի համալսարանում (1990), այնուհետև կենսաբանության դոկտորի աստիճանի՝ Կալիֆոռնիայի տեխնոլոգիայի ինստիտուտում: 1996 թվականին հետդոկտորական հետազոտություններ է կատարել Սան Ֆրանցիսկոյի Կալիֆոռնիա համալսարանում: 2000-ից Արտեմ Փաթափությանը Լա-Հոյայի (Կալիֆոռնիա) Սքրիփս հետազոտական ինստիտուտի նյարդագիտության պրոֆեսոր է: Արժանացել է ուրիշ գիտական պարգևների ևս: 2014-ին Փաթափությանը դարձել է Հաուարդ Հյուզ բժշկական ինստիտուտի հետազոտող, 2017-ին ընտրվել է Գիտությունների ազգային ակադեմիայի և 2020-ին՝ Ամերիկյան արվեստների և գիտությունների ամերիկյան ակադեմիայի անդամ:

Ա. Բ.

ԵՐԿՐԱԳՈՐՆԴ

Ամերիկյան կմիանա Ասիային

Ելլի համալսարանի (ԱՄՆ) գիտնականները կարծում են, որ 50-200 մլն տարի հետո Հյուսիսային բևեռի շրջանում բախվելու են Ամերիկա և Եվրասիա մայրցամաքները, կազմելով մոր գերմայրցամաք՝ Ամասիա: Մասնագետները դրա

առաջացումը պայմանավորում են շարժվող լիթոսֆերային սալերի տեկտոնիկայի առանձնահատկություններով:

Հետազոտության մեջ նշվում է, որ գերմայրցամաքին կմիանան նաև Աֆրիկան և Սվատուալիան: Այս բոլոր տվյալները ստացվել են մոլորակի տարբեր կողմերի գեոմագնիսական ցուցանիշների վերլուծության հիման վրա, նշում է BBC-ն:

Մասնագետների ստեղծած հատուկ մոդելի վրա սկզբում միաձուլվում են Հյուսիսային և Հարավային Ամերիկաները, հետո անհետանում է Կարիբյան ծովը: Ապա Ամերիկան միանում է Ասիային, հետո՝ Աֆրիկային և Ավստրալիային: Հեռու է մնում միայն Անտարկտիդան:

Տվյալ տեսությունը հերքում է այն վարկածները, թե վիթխարի մայրցամաքները կանոնավորապես միանում են միևնույն կետում: Նոր հետազոտությունը անչափ կարևոր է Երկրի անցյալի ճշգրիտ ընկալման համար, կարծում է բրիտանացի երկրաբան Դևիդ Ռոտտերին: Ամասիայի վարկածը կօգնի ուսումնասիրել մերկայիս բնական և կլիմայական պրոցեսները:

Շատ գիտնականներ կարծում են, որ մոտավորապես 300 մլն տարի առաջ մոլորակի վրա գոյություն է ունեցել Պանգեա գերմայրցամաքը:

Գիտություն

Գլխավոր խմբագիր՝ Ա. ՏԵՐ-ԳԱԲՐԻԵԼՅԱՆ

Երևան-19, Մարշալ Բաղդամյան 24բ, հեռ. 56-80-14, 077 31 63 76

Դասիչ՝ 69268, գրանցման վկայական՝ 448: Ստորագրված է տպագրության՝ 26.06.2020 թ.:

"ГИТУТИОН" ("Hayka") gazeta HAH PA